

М. А. Нячай

*Гродзенскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт
Гродна, Рэспубліка Беларусь
e-mail: margo0102@tut.by*

АДЛЮСТРАВАННЕ АДЧУВАННЯ БОЛЮ Ў НЯМЕЦКАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ

У артыкуле разглядаюцца нямецкія фразеалагічныя адзінкі як моўны сродак адлюстравання адчування болю ў кантэксце лінгвакультуралагічнага зместу нацыянальнай карціны свету. Выяўляюцца спецыфічныя параметры вобразнасці, што рэпрэзентуюцца праз метафарычныя пераносы. Увага надаецца кампанентам сямантыкі і вобразнай унутранай форме, якія ствараюць нацыянальна-культурныя асаблівасці даследаваных фразеалагізмаў нямецкай мовы.

Ключавыя словы: фразеалагічная адзінка; боль; саматызм; зоаморфная метафара; натуроморфная метафара.

М. А. Нечай

*Гродненский государственный медицинский университет
Гродно, Республика Беларусь
e-mail: margo0102@tut.by*

ОТРАЖЕНИЕ ОЩУЩЕНИЯ БОЛИ В НЕМЕЦКАЙ ФРАЗЕОЛОГИИ

В статье рассматриваются немецкие фразеологические единицы как языковое средство отражения ощущения боли в контексте лингвокультурологического содержания национальной картины мира. Определяются специфические параметры образности, которые репрезентуются через метафорические переносы. Внимание уделяется компонентам семантики и образной внутренней форме, создающих национально-культурные особенности исследуемых фразеологизмов немецкого языка.

Ключевые слова: фразеологическая единица; боль; соматизм; зооморфная метафора; натуроморфная метафора.

М. А. Нечай

*Grodno State Medical University
Grodno, Republic of Belarus
e-mail: margo0102@tut.by*

REFLECTION OF PAIN FEELING IN GERMAN PHRASEOLOGY

The article describes German phraseological units as language means of the reflection of pain feeling in context of linguoculturological content of national picture of the world. Specific features of imagery underlining in metaphorical transfer are determined. Attention is

paid to components of semantics and metaphoric inner form, which create cultural and linguistic specifics of investigating German phraseological units.

Key words: phraseological unit; pain; somatic; zoomorphic metaphor; naturomorphic metaphor.

Вядома, што ўсе тонкасці нацыянальнай культуры рэалізуюцца ў мове, асаблівасці якой у сваю чаргу адлюстроўваюць і чалавека, які пазнае свет, і навакольную рэчаіснасць. Даследванне моў праз прызму адлюстравання нацыянальна-культурнага вопыту яго носьбітаў дазваляе зразумець гісторыю народаў, іх традыцыйныя і культурныя каштоўнасці, светапогляд і светаадчуванне. У гэтай сувязі асаблівае значэнне набывае вывучэнне фразеалагічнага фонду мовы як важнай крыніцы інфармацыі аб культуры. Вельмі слушна з'яўляецца думка, што «значэнні, якія перадаюцца ў мове, складваюцца ў нейкую адзіную сістэму поглядаў, у сваім родзе калектыўную філасофію, якая навязваецца ў якасці абавязковай усім носьбітам мовы» [1]. Спосаб канцэптуалізацыі навакольнай рэчаіснасці, што з'яўляецца характэрным для пэўнай мовы, мае свае асаблівыя нацыянальна-культурныя рысы, паколькі людзі успрымаюць і фіксуюць навакольнае асяроддзе праз прызму сваёй роднай мовы. Адным з перспектыўных кірункаў сучаснай лінгвістыкі, на думку многіх даследчыкаў, з'яўляецца вывучэнне моўнай канцэптуалізацыі з'яў знешняга і ўнутранага свету чалавека.

Такім чынам, аб'ектам даследавання ў межах артыкула з'явіліся фразеалагічныя адзінкі нямецкай мовы, што аб'яднаны агульным значэннем 'адчуванне болю'.

Прадмет даследавання – выяўленне канцэптуалізацыі адчування болю ў нямецкай фразеалогіі.

Крыніцамі фактычнага матэрыялу паслужылі фразеалагічныя слоўнікі нямецкай мовы.

Мэта нашага даследавання – выяўленне спосабаў і сродкаў канцэптуалізацыі болю ў сферы нямецкай фразеалогіі.

Здароўе з'яўляецца прыроднай, абсалютнай і сталай каштоўнасцю жыцця, што займае высокую ступень у іерархіі патрэбнасцей чалавека. Большасць людзей часцей разумее важнасць здароўя тады, калі яно пад сур'ёзнай пагрозай або ўжо страчана. Першым сігналам аб тым, што з арганізмам нешта не так, з'яўляецца боль.

У эцыклапедычным слоўніку медыцынскіх тэрмінаў лексема *боль* мае наступнае тлумачэнне: «Своеасаблівы псіхафізіялагічны стан чалавека, які ўзнікае ў выніку ўздзеяння звышмагутных або разбуральных раздражняльнікаў, якія выклікаюць арганічныя або функцыянальныя

парушэнні ў арганізме; з'яляецца інтэграцыйнай функцыяй арганізма, што мабілізуе разнастайныя функцыянальныя сістэмы для абароны арганізма ад уплыву шкоднага фактару» [2, с. 151].

Боль з'яўляецца распаўсюджанай з'явай і можа ўплываць на наша штодзённае жыццё. Універсальным сродкам намінацыі аб'ектаў і з'яў рэчаіснасці, што дэманструюць прынцыпы антрапацэнтрычнага светапогляду, якія звязваюць навакольную рэальнасць з рознымі вобразамі чалавека, з'яўляюцца саматычныя фразеалагічныя адзінкі. У нямецкіх фразеалагізмах вылучаюцца розныя групы найбольш актыўных лексем-саматызмаў, што ўдзельнічаюць ва ўтварэнні фразеалагічных адзінак.

Адзін з найважнейшых сродкаў успрымання, выражэння і перадачы пачуццяў і эмоцый чалавека з'яўляюцца вочы, праз якія праходзіць амаль 80% інфармацыі аб навакольнаму асяроддзі. З дапамогай лексем-саматызма *вочы* фразеалагічныя адзінкі могуць адлюстроўваць сілу болевых пачуццяў чалавека, якія ўзнікаюць у выніку розных абставін, напрыклад, як рэакцыя на моцны ўдар, раненне або хваробу. Сярод фразеалагічных адзінак нямецкай мовы быў вылучаны наступны фразеалагізм з саматычным кампанентам *die Augen 'вочы': nicht aus den Augen sehen können* (літар. не магчы бачыць вачамі) 'свету белага не бачыць (ад болю)' (Б-2).

Для перадачы інтэнсіўнасці болевых пачуццяў у некаторых фразеалагічных адзінках нямецкай мовы ўжываецца лексема *зоркі (Sterne)* у якасці вобраза. Гэты факт можна растлумачыць з навуковага пункту гледжання, калі ўспомніць будову вока і механізм зроку. Наш зрок заснаваны на электрычных імпульсах. Яны могуць узнікаць пры пападанні на сятчатку светлавых праменьняў, але могуць узнікаць і ўнутры вока. Калі чалавек бачыць зоры або іскры перад вачамі, то гэтая з'ява называецца фосфены. Такім чынам, гэта вобразнае параўнанне з эфектам парушэння дзейнасці зрокавага нерва або аддзела мозга, што адказвае за нервовыя канчаткі вока. Прыкладамі фразеалагізмаў, якія змяшчаюць лексему *die Sterne 'зоркі'* з'яўляюцца: *Sterne (Sternchen) sehen* (літар. бачыць зоркі (зорачкі) 'пра замарачэнне ад болю': *Er spürte einen dumpfen Schlag auf den Kopf, dann sah er nur noch Sterne.* (Д); *j-d sieht Sterne* (хто-н. бачыць зоркі) 'пра адчуванне вострага болю': *Im Dunkeln habe ich mir fürchterlich den Schädel angeschlagen. Ich habe nur noch Sterne gesehen* (Б).

Не ўдаючыся ў падрабязнасці дыягнастычнай важнасці болю як паталагічнага працэсу або сімptomу шэрагу захворванняў, адзначым, што болевыя пачуцці па характары бываюць вострымі, тупымі, пякучымі, рэжучымі, колючымі, пульсуючымі, ныючымі, сціскальнымі. Для перадачы пачуццяў чалавека, які мае моцны боль, актыўнымі з'яўляюцца

ў нямецкай мове дзеясловы *hochgehen*, *zusammenbeißen*, *brüllen*. Так, напрыклад, калі чалавек адчувае нясцерпны боль, то ён гатовы зрабіць немагчымае, лезці на гладкую вертыкальную сцяну: *die Wand (die Wände) hochgehen* (літар. лезці на сцяну (сцены)) ‘ад болю, хвалявання, лютасці, траціць цярплінасць’: *Komm mit dem Desinfektionsmittel bloß nicht an eine offene Wunde, sonst gehst du die Wand hoch!* (Д).

У выніку назірання за знешнім выглядам і паводзінамі жывёлы ўзніклі стэрэатыпныя ўяўлення аб саміх жывёлах як архетыпаў, перанесеных на характарыстыкі знешніх паводзін чалавека ў выглядзе зоаморфных вобразных параўнанняў. Так, зоаморфная метафара ў нямецкім фразеалагізме знайшла адлюстраванне ў вобразе *быка*: *brüllen wie ein Stier* (літар. раўці як бык) ‘моцна крычаць (ад болю)’: *Die Schmerzen während der Operation müssen furchtbar gewesen sein. Er brüllte wie ein Stier.* (Б)

Вынікам назірання за паводзінамі людзей у розных сітуацыях (напрыклад, калі неабходна перацярапецць фізічны або душэўны боль) стала ўзнікненне фразеалагізма *die Zähne zusammenbeißen* (літар. сціснуць зубы) ‘сціснуць зубы (ад болю)’: *Werden Sie nicht schwach. Beißen Sie die Zähne zusammen.* (Б, Д). Такім чынам, сцісканне зубоў з’яўляецца натуральным механізмам абароны арганізма ў стрэсавых сітуацыях.

Важнай часткай нацыянальнай карціны свету з’яўляюцца рэлігійныя ўяўленні, што фарміруюць сістэму культурных стэрэатыпаў і каштоўнасцей людзей. Таму не здзіўляе той факт, што ў некаторых фразеалагізмах, якія рэпрэзентуюць адчуванне болю, прысутнічае біблейская лексіка, напрыклад, у нямецкай фразеалагічнай адзінцы ўжываецца лексема *die Engel* ‘анёлы’: *die Engel <im Himmel> singen (pfeifen) hören* (літар. чуць як спяваюць (свішчуць) анёлы <у небе>) ‘знікае ад болю’: *Sie stieß sich so heftig am Musikantenknochen, dass sie die Engel im Himmel singen hörte* (Б), *Er hatte solche Schmerzen, daß er die Engel singen hörte.* (Д).

У нямецкай мове былі вылучаны фразеалагічныя адзінкі з указаннем у семантыцы на орган, які баліць: *j-m liegt das Wetter in den Gliedern* (літар. у каго-н. вецер ляжыць у канечнасцях (суставах)) ‘у каго-н суставы баляць (або) ныюць пры дрэнным надвор’і’: *Ich bin heute scheußlich kaputt. Das Wetter liegt mir in den Gliedern.* (Б); *jmdm brummt der Schädel* (літар. у каго-н. гудзіць чэрап) ‘мець моцны галаўны боль’: *Nach durchgeführter Nacht brummt ihm der Schädel.* (Д, Б); *j-d hat eine dicke Birne* (літар. хто-н. мае поўную грушу) ‘мець моцны галаўны боль’ (Б); *der Kopf ist j-m wie Blei* (літар. галава у каго-н. як свінец) ‘мець моцны галаўны боль’ (Б); *einen Brummschädel haben (mit einem Brummschädel aufwachen)* (літар. мець гул у чэрапе (прачнуцца з гулам у чэрапе)) ‘мець моцны галаўны боль’ (Б); *j-m brummt der Schädel* (літар. у каго-н. гудзіць чэрап) ‘мець моцны

галаўны боль (з пахмелля)’(Б); j-m *brummt der Kopf* (літар. у каго-н. гудзіць галава) ‘у каго-н. галава пухне (ад мноства спраў); у каго-н. галава трашчыць (ад шуму)’: *So ein Examen ist doch fürchterlich. Mir brummt schon richtig der Kopf von all dem vielen Lernen.* (Б); j-d *hat ein schweren Kopf* (літар. хто-н. мае цяжкую галаву) ‘у каго-н. галаўны боль з пахмелля’ (Б); *im geht ein Mühlrad im Kopf herum* (літар. у яго галаве млынавы жорн круціцца) ‘у яго галава трашчыць; у яго галава ідзе кругам’ (Б-2).

Аналіз фразеалагізмаў, што аб’яднаны агульным значэннем ‘адчуванне болю’ ў нямецкай мове, дазволіў выявіць некалькі важных асаблівасцей канцэптуалізацыі адчування болю. Пры рэпрэзентацыі адчування болю выкарыстоўваюцца пэўныя тыпы вобразаў у фразеалагізмах. Так, адлюстраванне болевых пацуццяў рэалізуецца пры дапамозе саматычных кампанентаў *die Augen* ‘вочы’, *der Kopf* ‘галава’, *die Zähne* ‘зубы’, *der Schädel* ‘чэран’. Ужыванне гэтых саматызмаў у складзе фразеалагічных адзінак падкрэслівае важнасць адпаведных органаў, паколькі назіраецца прамая сувязь узаемадзеяння паміж фізіялагічнымі і псіхалагічнымі працэсамі, што адбываюцца ў арганізме чалавека. Для перадачы інтэнсіўнасці болевых пачуццяў у якасці вобраза ўжываецца зоморфная метафара *der Stier* ‘бык’ і натураморфная метафара *die Sterne* ‘зоркі’. Для канцэптуалізацыі нясцерпнага фізічнага болю, пакут ад невыносных мук ўжываецца біблейская лексіка *die Engel* ‘анёлы’.

Скарачэнні

Б – Бинович, Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. – Москва : Русский язык, 1975. – 656 с.

Б-2 – Бинович, Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. – Москва : Аквариум, 1995. – 768 с.

Д – Drosdowski, G. Duden, Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik / G. Drosdowski. – Mannheim [u. a.] : Dudenverl. – 2008. – 864 S.

БІБЛІЯГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Языковая картина мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/YAZIKOVAYA_KARTINA_MIRA.html?page=0,0. – Дата доступа: 13.02.2021.

2. Энциклопедический словарь медицинских терминов : в 3-х т. / гл. ред. Б. В. Петровский. – М. : Советская энциклопедия. – Т. 1 А–Йореса способ. – 1982. – 464 с.